

הרב משה גינצלר

ירושלים

לתולדותיו של שבט שמעון

"שְׁמַעוֹן וְלוֹי אֲחִים, פְּלִי חֲמִס מִכְרַתֵיהֶם. ... אָרוּר אָפֶם פִּי עֲזוּ וְעִבְרַתֶם פִּי קִשְׁתָּהּ, אֲחֻלְקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל" (בראשית מ"ט ה'-ז).

עם בואם של בני ישראל לכנען נתגשמו בבני לוי דברי יעקב אביהם: מחולקים היו ונפוצים, לא נחלה להם ולא בית, רק ערי לוויים הפזורות בארץ ישראל כולה. אולם שבט שמעון, לכאורה, זכה בנחלה משלו. נחלתו מתוארת בספר יהושע, על גבולותיה ועריה.

במה נתקיימו איפוא בשבט שמעון דברי יעקב?

ביארו רבותינו הראשונים (רמב"ן, רד"ק וראב"ע בבראשית מ"ט ז', ורלב"ג בבראשית מ"ט כ"ח), שהרי נחלת שמעון שְׁכָנָה "בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי יְהוּדָה; ... מִחֻבַּל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שְׁמַעוֹן, פִּי הָיָה חֵלֶק בְּנֵי יְהוּדָה רַב מֵהֶם, וַיִּנְחְלוּ בְנֵי שְׁמַעוֹן בְּתוֹךְ נַחֲלָתָם" (יהושע רפי"ט). לפי השוואת פירוט ערי שמעון וערי יהודה (פרק ט"ו ופרק י"ט) שבספר יהושע, נראה שערי שמעון לא שכנו בחבל-ארץ אחד אלא היו פזורות בכל רחבי נחלת יהודה הגדולה (שהרי עריהם נמנות גם ליהודה, ואינן נמנות ביהודה במקובץ; ערי יהודה מפסיקות ביניהן), וכך נתקיימו בהם דברי יעקב שיהיו נפוצים ומחולקים, שהרי לא היו בנחלה מאוחדת.

אולם מדברי חכמים וסופרים רבים נראה שהיו ערי שמעון שוכנות יחדיו, וברוב מפות א"י אנו מוצאים את נחלת שבט שמעון כנחלה אחידה ועצמאית, הממוקמת במערבה של נחלת יהודה – סמוך לארץ פלישתים (מתחת לנחלת דן המקורית). כך ציירו הקדמונים, שאמנם בארץ ישראל לא היו, אך במקרא ותורה עסקו גם עסקו¹; וכך צייר חלוץ חוקרי א"י, ר' יהוסף שווארץ; וכן הוא גם באטלס דעת מקרא שבימינו. במה נתקיימו אם כן דברי יעקב על שמעון, לדבריהם? הרבו המפרשים תירוצים, וכולם קשים ורחוקים לכאורה מדרך הפשט.

המנסה להתחקות אחר קורותיו של שבט שמעון, למן תקופת כיבוש יהושע עד יום גלות הארץ, יופתע לגלות עד כמה מועטות הידיעות אודותיו; מכל השבטים, בולט בתנ"ך היעדרו המוחלט כמעט של שבט שמעון, אותו השבט שחטא במעשה שכם וחטא במעשה זמרי, ואף במחלוקת קרח נטל חלק². לא רק בברכות משה אין אנו מוצאים את שמו של שמעון – גם בתנ"ך כולו, השבט המוזכר מספר הפעמים המועט ביותר הוא שמעון. מה ידוע לנו עליו? מה עלה בגורלו? בספר יהושע למידים אנו ששמעון קיבל נחלה בתוך נחלת יהודה. על שום מה? "פִּי הָיָה חֵלֶק בְּנֵי יְהוּדָה רַב מֵהֶם", טענה שקשה לעמוד על פשרה – וכי למה לא יינתן חלק נפרד לשמעון?

¹ כ"ה בין היתר במפות המיוחסות לגר"א, וכן במפת אברהם בר-יעקב (אמסטרדם 1695) ומפת מהר"ם מיניץ (וינה 1816), ובס' 'חוג הארץ' להגאון בעל מרכבת המשנה, ועוד.
² עי' ילקוט שופטים רמז נ"ב.

בתחילתו של ספר שופטים (א', ג') יוצאים בני שמעון ויהודה לכבוש יחד את נחלתם, ומאז – על פני מאות השנים של תקופת השופטים – אין לנו שום ידיעה על שמעון. בתורה ובריש ספר דה"י מוזכרים מעט משמות בניו, עריו ונשיאיו, ותו לא. בימי דוד אנו יודעים מי היה נשיא שמעון (דה"א כ"ז ט"ז), ועם מלוך דוד בחברון באה אליו משלחת של 7100 לוחמים מבני שמעון (דה"א ספי"ב). ראוי לתת את הדעת לכך שמספר זה הוא הנמוך ביותר בכל השבטים³; מכל אחד ואחד משבטי ישראל האחרים באו עשרות אלפים להמליך את דוד, ומשמעון באו אלפים בודדים.

גם בארבע מאות השנים שלאחר דוד ישנה דממה רועמת לגבי שבט שמעון. השבט כמו נעלם, ואינו מופיע בשום פרשייה חשובה בנביאים או בכתובים. שלוש הפעמים היחידות שבהן הוא מוזכר בחטף, מכאן ואילך, הן:

(א) בזמן אסא מלך יהודה, נאמר על אסא: "וַיִּקְבֹּץ אֶת כָּל יְהוּדָה וּבְנֵימֶן, וְהַגָּרִים עִמָּהֶם מֵאֲפֵרַיִם וּמְנַשֶּׁה וּמְשִׁמְעוֹן, כִּי נָפְלוּ עָלָיו מִיִּשְׂרָאֵל לְרֹב בְּרֵאתָם כִּי ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ" (דה"ב ט"ו ט').

(ב) על יאשיהו המלך מסופר, "וַיִּטְהַר אֶת יְהוּדָה וְאֶת יְרוּשָׁלַם, וּבְעָרֵי מְנַשֶּׁה וְאֲפֵרַיִם וְשִׁמְעוֹן וְעַד נַפְתָּלִי... " (דה"ב ל"ד ה'-ו'); אזכור בודד של ארץ שמעון, ואזכור בודד של קבוצה קטנה מבני שמעון.

(ג) לבסוף מוצאים אנו בזמן חזקיהו מלך יהודה, עוד קודם זמנו של יאשיהו, שבני שמעון הרחיבו את נחלתם לאזורי הנגב, שעיר ואולי גם סיני: "וַיֵּלְכוּ לְמִבּוֹא גְדֹר עַד לְמִזְרַח הַגֵּיא לְבָקֶשׁ מַרְעָה לְצֹאנָם, וַיִּמְצְאוּ מַרְעָה שְׁמֵן וְטוֹב; וְהָאָרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם וְשִׁקְטָה וְשְׁלֹוָה, כִּי מִן הָם הֵיִשְׁבִּיִם שָׁם לְפָנִים. וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה הַפְּתוּבִים בְּשִׁמּוֹת בִּימֵי יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, וַיִּכּוּ אֶת אֶהְלִיָּהֶם... וַיַּחְרִימֵם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיֵּשְׁבוּ תַחְתֵּיהֶם, כִּי מַרְעָה לְצֹאנָם שָׁם. וּמֵהֶם מִן בְּנֵי שִׁמְעוֹן הָלְכוּ לְהַר שְׁעִיר... וַיִּכּוּ אֶת שְׂאֵרֵי הַפְּלִטָה לְעַמְלֶק, וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (דה"א ד' ל"ט-מ"ג)⁴.

מלבד ידיעות אלו – אין מאומה. אין עוד שום סיפור הכולל בתוכו את שמעון, בניו או ארצו, או מזכירם ולו באגב, על פני כאלף שנים של היסטוריה יהודית.

"אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט... אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא יצאו ממנו נביאים", אמר רבי אליעזר הגדול בגמ' בסוכה (כז:)⁵. פרשנים ובקיאים, ובראשם רש"י⁶, ניסו למצוא נביא משמעון, או שופט משמעון; ולשווא. ואכן מפורש הוא במדרש תדשא, שהובא בילקוט שמעוני לשופטים (רמז מ"ב): "מכל השבטים יצאו שופטים ומלכים [=שופטים או מלכים], ומשבט שמעון לא קם לא שופט ולא מלך, בשביל החטא שעשה זמרי בשיטים⁷;

³ מלבד שבט יהודה, ששלח משלחת סמלית בלבד כיוון שכבר היה ידוע שנאמנותו נתונה לדוד, ושבט בנימין, ששמרו אמונים ברובם לשאול; אף משבט לוי, שאנשיו ולוחמיו מועטים, באה אל דוד רק משלחת קטנה יחסית, ואעפ"כ היו רבים יותר מנציגי שבט שמעון (ומנו למעלה מ-8000 כהנים ולוויים).

⁴ כאן, וכן להלן, אתייחס לכיבושי שמעון כאילו נעשו בימי חזקיהו, כיוון שכן מוכח בהדיא מהפסוק. יש המפרשים שאותם הכיבושים היו בימי דוד, וי"א שבימי יהושע היו (כ"מ בביהגר"א שם), אולם רק את הפסוקים הראשונים ("וַיֵּלְכוּ לְמִבּוֹא גְדֹר" וכו') שייך לפרש כן, ואילו האחרונים – "וַיִּכּוּ אֶת אֶהְלִיָּהֶם", "וַיִּכּוּ אֶת שְׂאֵרֵי הַפְּלִטָה לְעַמְלֶק" וכו', שהם עיקר הכיבושים – בוודאי שבימי חזקיהו היו, שהרי כן כתוב בהם להדיא.

⁵ ועי' תוספתא דסוכה פ"א, שם הובאו הדברים בנו"א קצת.

⁶ שם, ד"ה שלא: "ומראובן ושמעון גד ואשר לא מצאתי מפורש".

⁷ כצ"ל שם.

ללמדך כמה חמורה הזנות". וכבר הביא דבריו מהר"צ חיות בהגהותיו לסוכה שם, וכן מצוי גם ב'בית המדרש' של ילינק (חדר ג' עמ' 171). לא נביא העמיד שמעון, ואף לא מלך, ולא שופט⁸.

מדוע לא העמיד שבט שמעון אנשי רוח או מנהיגים? מדוע בניו לא השתתפו בשום פעולה משמעותית בקרב אחיהם למן תקופת ההתנחלות ועד גלות בני ישראל מעל אדמתם? אולי תימצא לנו התשובה מתוך הבנת מאורע יחיד, שבו נפקד שמו של שמעון: פיצול ממלכת שלמה.

עם מות שלמה המלך נתחלקה מלכות דוד לשניים, ותחתיה קמו ממלכות ישראל ויהודה. באיזה משני החלקים שכן שמעון, ובאיזה צד של המתרס היו בניו? לכאורה ברור הוא שבישראל היה, שכן ללא שמעון אינם קיימים 'עשרת השבטים' כי אם 'תשעת השבטים'; וכן מפורש בדברי אחיה השילוני לירבעם, "כה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: הֲגִנִי קָרַע אֶת הַמְּמַלְכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה, וְנָתַתִּי לָךְ אֶת עֶשְׂרֵה הַשְּׁבָטִים. וְהַשְּׁבֵט הָאֶחָד יִהְיֶה לוֹ, לְמַעַן עֲבָדִי דָּוִד וְלְמַעַן יְרוּשָׁלַם הָעִיר אֲשֶׁר בְּחֶרְתִּי בְּהַ מְכַל שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל" (מ"א י"א ל'-ל"ב). מיהו "השבט האחד", ומי בעשרת השבטים? מפורש, כי לאחר פילוג הממלכה "לא הָיָה אַחֲרֵי בֵּית דָּוִד זֹולָתִי שְׁבֵט יְהוּדָה לְבַדּוֹ. וַיָּבֵא רְחָבְעָם יְרוּשָׁלַם, וַיִּקְהַל אֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה וְאֶת שְׁבֵט בְּנֵימִן... לְהִלָּחֵם עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל" (מ"א י"ב כ'-כ"א). הוּא אומר, שהשבט האחד הוא כמובן יהודה, ועמו נכלל גם בנימין, "בעבור שהיו מיוחדים בנחלה בירושלים" (רד"ק), או אולי "מפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו" בני בנימין (מצ"ד), ואפשר כי "לרובי שבט יהודה ביחס אל שבט בנימין, לא חשב שבט בנימין מצורף, שנחלת בני בנימין הייתה תוך נחלת בני יהודה" (רלב"ג). אם "השבט האחד" כולל את יהודה ובנימין, בהכרח ששמעון נמנה על עשרת השבטים⁹.

ראיה ברורה לדבר היא ממה שהובא לעיל גבי אסא, שנאמר אצלו כי באו אליו "מֵאֲפָרַיִם וּמִנְשֵׁה וּמִשְׁמְעוֹן, כִּי נָפְלוּ עֲלָיו מִיִּשְׂרָאֵל לְרֹב"; הרי מבואר להדיא שבני שמעון היו בממלכת ישראל, ולא ביהודה. ובאמת כן כתב תלמיד ר' סעדיה גאון בפירושו לדה"א ד' מ"א (ע"ש).

⁸ [והנה, הא דלא העמיד שמעון מלך ושופט מובא גם בפסיקתא דר"כ פ"קא ל"ב (וזאת הברכה) ובמדרש שוחר טוב (מזמור צ'), ושם נאמר עוד דלכאורה נמצאו מלך ושופט משבט שמעון: המלך הוא "זמרי הרג אֲדִנְיָ", שמלך שבע ימים בתרצה, והשופט הוא שמגר בן ענת. אולם למעשה, בכתובים לא מבוואר ולו ברמז על אף אחד משניהם שמשבט שמעון היה, ולא עוד אלא שרבים כתבו על שמגר שהיה כהן, ומשבט לוי הוא (כ"כ האברבנאל, ובעקבותיו כתבו כן בצמח דוד ובסדר הדורות. וע"ע בהגהת ר' רפאל גורדון ממאלאט ב'נחל עדן' שלו על הסה"ד, ב"א תקנ"ו). ואולי קבלה הייתה ביד חז"ל שמשמעון היו זמרי ושמגר. מכל מקום, השיב ר' יודן במדרש שם שאין משני אלו סתירה לכך ש"משבט שמעון לא קם לא שופט ולא מלך"; ועיקר דבריו סתומים (שכן בשני המדרשים הנוסח משושב), אולם נראה שכוונתו ליישב ששניהם לא עלו לגדולה אלא לתקופה קצרה בלבד. שהרי זמרי מלך שבעה ימים, ושמגר הוא השופט היחיד שאודותיו לא מצויין כמה שנים שפט את ישראל (ולמעשה לא נכתב כלל ששפט את ישראל, ועוד יש לדון בזה; ועי' באברבנאל שלא החשיבו בתוך שלשלת מקבלי התורה מסיני), וביארו ששפט זמן מועט ולא עלתה לו אפילו שנה, ולכן נכללו שנותיו בשנות אהוד בן גרא (עי' בס"ע פ"ב, ובהערות רמ"י וויינשטוק ובער ראטנר שם). וזהו שהשיב ר' יודן, ששניהם כיהנו לתקופה זעומה בלבד ולכן אף אם נאמר שהיו משבט שמעון מ"מ אין עלייתם לגדולה חשובה הנהגה כלל. ולפ"ז מבוואר היטב, שאכן מחמת חטאיו לא היה שבט שמעון ראוי להעמיד מלך או שופט, אולם כדי שלא להוציאו מן הכלל לחלוטין ניתנה לו "כעין הנהגה", שהתבטאה במלוכתו קצרת הימים של זמרי ובהנהגתו הקצרה של שמגר השופט.]

⁹ ובוודאי שא"א לומר ששמעון לא נמנה כלל ועשרת השבטים כוללים את בנימין שאח"כ הצטרף ליהודה, דלהדיא כתיב שקרע אחיה את שלמת ירבעם ל"שנים עשר קרעים" המייצגים שנים עשר שבטים, ומתוכם השאיר שניים אצלו ולא נתנם לירבעם, ובהכרח ששני אלו הם בנימין ויהודה ואילו שמעון נמנה על עשרת השבטים.

אלא שהדבר מוקשה ביותר: כיצד ייתכן ששבט שאין לו כלל נחלה עצמאית ייפרד מעל יהודה ויצטרף למלכות עשרת השבטים? ובאמת, לדברי רמב"ן ורד"ק וראב"ע נראה מוכרח שהיו שמעון עם יהודה; אלא שאף אם נאמר שהייתה לו לשמעון נחלה משל עצמו, רחוק הוא ביותר לומר שהגבול בין יהודה וישראל עבר בקו ישר ממזרח למערב ואז נפל דרומה כדי להקיף את ארץ שמעון, שאם כן הרי הייתה ארצו כעין מובלעת ישראלית בתוך שטח ממלכת יהודה, ובוודאי שהיו יהודה מתאמצים תמיד לכבשה - שהרי נקל להם ביותר לעשות כן מחמת בידודה, ורצוי להם ביותר לעשות כן מחמת מיקומה הטקטי והמדיני של נחלת שמעון (מקום מועד לפורענות בעורף בני יהודה מחד, ומאידך גם ארץ מבטיחה מבחינה מדינית, בהיותה שוכנת על שפת הים הגדול), ולא עוד אלא ששלהם היא נחלה זו, ובוודאי שלא היו מוותרים בקלות על איבודה. ולמרות כל זאת, אין אנו מוצאים בכתובים ולו פעם אחת מלחמה בין יהודה לשמעון¹⁰, וכל המתחים והמלחמות בין שתי הממלכות מתמקדים ברמת אפרים, אף שקשה לעלות אליה מיהודה. אביה מלך יהודה עלה על אפרים, אסא נלחם באפרים, ואף רחבעם עצמו טרח לבצר את ארצו אך ורק מכיוון אפרים ולא מכיוון הסכנה הגדולה האורבת לו כביכול בערפו, מנחלת שמעון. ועוד, שאם בנימין היו עם יהודה כיוון "שנחלת בני בנימין הייתה תוך נחלת בני יהודה", כדברי הרלב"ג - אם כן ק"ו בן בנו של ק"ו שבני שמעון, היושבים ממש בתוך ארץ בני יהודה, יצטרפו ליהודה!

מחמת נימוקים אלו לא ניתן לומר ששמעון היה עם עשרת השבטים, למרות העדות המפורשת העולה ממעשה אחיה וירבעם ממנה מוכח שאכן נמנה שמעון על עשרת השבטים¹¹. ולכאורה ניתן ליישב את הסתירה ולומר, שאכן בזמן קריעת הממלכה היה שמעון עם עשרת השבטים, ומייד לאחר מכן עזבו את נחלתם המבודדת בתוך שטחי האויב ועברו צפונה אל שטחי ממלכת ישראל, ובני יהודה ירשו את ארצם, ומשום כך איננו מוצאים את יהודה נלחם באדמת שמעון; אולם מלבד שתמוה לומר כן, הנה מצאנו במפורש שבזמן חזקיהו מלך יהודה עוד היו בני שמעון ישובים בנחלתם והרחיבוה דרומה אל שטחי בני חם, וא"כ א"א לומר שעזבו את ארצם. ולכן יש ליישב באחת משתי הדרכים הבאות: האחת, שאכן עזבו כל בני שמעון את ארצם צפונה, וכדלעיל, ומה שנמצאו שוב בנחלתם בימי חזקיהו הוא מחמת שבאותו הזמן כבר חזרו לשם; אולם לפי¹² תמוהה סיבת עזיבתם וסיבת חזרתם. והשנייה, שאכן נדרו מקצתם צפונה אל עשרת השבטים עם הקמת ממלכת ישראל, אך מקצתם נותרו בעריהם שביהודה, ולפיכך נחשב כאילו נקרע אף שבט שמעון מעל יהודה (שהרי לא היה כולו עם יהודה), ומאידך נותרו בני שמעון שביהודה בתוך ממלכת יהודה, ואלו אותם בני שמעון שנמצאו שם בימי חזקיהו.

ואע"פ שאין מקרא מפורש שיתמוך בדרך זו השנייה, רמז לדבר, שהרי מצינו שהיו עם רחבעם "בית יהודה ובנימין ויתר העם" (מ"א י"ב כ"ג). מי הם אותם "יתר העם"? פירש הרלב"ג: "...

¹⁰ מעניין לציין שהתוס' יו"ט (סוטה פ"ח מ"א) אכן כותב שבוודאי לחמו בני יהודה ושמעון אלו באלו תמיד. אולם כאמור, במקראות לכא' מפורש לא כן.

¹¹ וראו באטלס דעת מקרא (עמ' 3), שכתבו שבני שמעון ישבו בממלכת יהודה; וטעות היא זו, כדמוכח לעיל, והאמת כמו שיתבאר לקמן.

אפשר כי משבט שמעון נשאר מעט במלכות רחבעם, כי נחלת שמעון היתה מפורזת תוך נחלת בני יהודה, כמו שנזכר בספר יהושע". והרי שסבר כדרך זו, שבט שמעון התפלג לשניים בד בבד עם התפלגות הממלכה; ובאמת בדומה לכך כתב גם בדעת סופרים לדברי הימים (דה"א ו' נ'). וא"כ על שמעון ידבר מקרא זה. לפי"ז, מסתבר כי אותם בני שמעון הישראלים שעליהם נאמר כי שבו ליהודה בימי אסא, קָבְרוּ אֶל אחיהם שנותרו ביהודה בעת פיצול הממלכה, והצטרפו אליהם בנחלתם.

אולם הדרך הראשונה נתמכת בפירוש מפתיע של כמה מהראשונים, המגלים בפנינו פרשייה קשה ונשכחת בדברי ימי ישראל, הרמוזה בכמה מילים בודדות בספר דברי הימים. במניין ערי שמעון המופיע בספר דברי הימים (דה"א ד' ל"א), כתיב: "אַלְהָה עָרִיָהּם עַד מֶלֶךְ דָּוִד". מה פשרן של מילים אלו, ומה אירע במלך דוד? ביאר הפרשן המיוחס לרש"י על דה"י שם¹²: "פתרון, כשהרבו בני יהודה עשו תרעומת על בני שמעון בימי שאול, ורצו לגרשם מארצם; ולא היה יכול לגרשם, ואף כי היה כל ימיו בטירדא ובמלחמות. וכשמלך דוד, באו בני שבט לשאול מבני שמעון את ארצם שהשאלו להם (!), והלך דוד וגירשם; כי שאול לא חשש בכך, מפני שנאת דוד שהיה מיהודה. וזהו שכתוב 'אלו עריהם עד מלך דוד': וכשמלך דוד, גירשם. מפי רבי אליעזר ברבי משולם זצ"ל, וכן פירש לי רבינו שלמה ברבי לוי - אָחִי רַבִּי מִשָּׁה הַדְרָשָׁן - ממונטייל¹³".

כמותו פירשו שם רד"ק, ומצ"ד, והפרשן המיוחס למהר"י קרא, שהוסיף וביאר שמתחילה היה חלק יהודה רב וגדול וחששו פן תרבה חיית השדה באזוריו השוממים ופן יבואו לשם עממי הארץ, והושיבו שם את בני שמעון; ומשהרבו ובטל אותו החשש, שוב לא היו בני שמעון לעזר אלא למכשלה, ובני יהודה הוציאו מנחלתם. ובאמת, עד ימי דוד מוצאים אנו את שמעון כשבט מאוחד היושב בארצו ושולח את נציגיו אל דוד, אך הפעם הבאה בה הוא מוזכר כשבט הפועל פעולות מאוחדות היא בימי חזקיהו, כאשר כבר באו בני שמעון שוב אל יהודה.

ומתי, אם כן, שבו באמת בני שמעון לארץ יהודה? ייתכן, שבני שמעון הישובים בנחלתם בימי חזקיהו הם אותם בני שמעון עליהם מסופר ששבו ליהודה בימי אסא; ואז, כנראה, כבר קיבלו בני יהודה את אחיהם המגורשים בשמחה, שהרי כעת לא היה יהודה שבט מלוכה רב כוח המנהיג את כל י"ב שבטי ישראל, אלא פלח ממלכה קטן ובו שני שבטים בלבד מול מעצמה גדולה שבה מאוחדים עשרת שבטי הצפון, ובוודאי ששו בני יהודה על כל תגבורת שבאה אליהם כמוצאי שלל רב¹⁴.

¹² כידוע אינו לרש"י עצמו, וייחסוהו לכמה חכמים, ולענ"ד מחברו הוא פרשן מקרא אלמוני שהתגורר באשכנז ובצרפת בזמן תלמידי תלמידיו של רש"י (וחי בערך בין השנים תת"נ-תתק"ל), והיה אחיינו של ר' קלונימוס (הבחור) ב"ר יהודה ממגנצא. ואכמ"ל.

¹³ ר' אליעזר ב"ר משולם דן הוא אולי ר' אלעזר חזן ב"ר משולם משפירא, תלמיד רבינו קלונימוס הזקן ורבו של ר' שמריה ב"ר מרדכי משפירא תלמיד הריב"א; אפשר גם שהכוונה לסבו של ר"א חזן. ר' שלמה ממונטייל זכאן הוא בנו של ר' לוי מנרבונא, שהיה אחיו של ר' משה הדרשן ועמד בראש ישיבת נרבונא אחרי פטירת ר"מ הדרשן.

¹⁴ אלא שיש להעיר כי מלשון הפסוק האמור גבי אסא, "וַיִּקְבֹּץ אֶת כָּל יְהוּדָה וּבְנֵימֶן, וְהַגָּרִים עִמָּהֶם מֵאֲפָרַיִם וּמִשְׁמֵעוֹן, כִּי נָפְלוּ עֲלֵיו מִיִּשְׂרָאֵל לְרַב בְּרָאֲתָם כִּי ה' אֱלֹהֵיו עִמּוֹ", נראה כי בני שמעון שבאו ליהודה לא שבו אל נחלתם אלא נותרו לעמוד בפזורה הראשון בתוך בני יהודה, בלא ערים משלהם; שכן כתוב עליהם "וְהַגָּרִים עִמָּהֶם", בתוך

לחילופין, ייתכן שכאשר הגלו מלכי אשור את עשרת השבטים והחריבו את ממלכת ישראל, ניצלו מידם בני שבט שמעון, אלו אשר לא היה להם בית ונחלה בגלעד ובאפרים, ולא שדה וכרם בשפלה ובבקעת נפתלי; אולי, עם בוא הרעה, עקרו ממקומם בני שמעון אשר לא היה להם עוד מה לאבד, ונדדו שוב דרומה, אל נחלתם הנושנה שאותה עזבו לפני מאות שנים, והיא שוכנת בממלכת יהודה שעודנה בטוחה לעת עתה מכיבושי אשור. וכך, בתחילת שנותיו של חזקיהו באו בני שמעון דרומה, ובני יהודה – ששוב לא היו רבים וגאים כבימי השפע של דוד ושלמה אלא דלים מְשֻׁנִים של מלחמות קשות וחבולים מהמהלומות הכבדות שניחתו עליהם בימיו הטרופים של אחז – קיבלו כעת בשלום את פניהם של אלו שאותם גירשו בשנות השפע. וכך חזרו בני שמעון לפרות ולרבות בארץ, ובימי תור הזהב של חזקיהו אף הרחיבו מקום אהלם דרומה ומזרחה על פני כל אחיהם.

לפי פירוש זה ניתן לבאר בדרך שונה את המשלחת המצומצמת יתר על המידה ששלחו בני שמעון להכתרת דוד; שהרי ידעו בני שמעון שבתיהם נתונים בידם רק כל עוד שהמלוכה ביד שאול, אך לכשתגבר יד יהודה יגרשום מייד מארצם – ואין כל פלא שרובם תמכו בשאול (כשבט בנימין שרובם נותרו נאמנים לו) ולא ששו ביותר על תפיסת דוד את השלטון, שבסופו של דבר אכן עתידה להיות מופנית כנגדם.

עוד מתבאר לפי¹⁵ מה שנקטו במשנה בסוטה (פ"ח מ"א) כדוגמא למלחמת אחים בתוך עם ישראל את שבטי שמעון ויהודה-בנימין¹⁵, ולכאורה תמוה מדוע נקטו דווקא שבטים אלו; וע"ש בתוס' יו"ט שתירץ שכיוון ששמעון ישב בתוך נחלת יהודה ואעפ"כ נמנה על עשרת השבטים א"כ מסתמא לחמו זה בזה תדיר, ולכן הייתה דוגמא זו המקרה הקרוב ביותר. אלא שכבר הוכח לעיל מן המקראות שקשה טובא לומר כן. ובאמת לפי פירוש זה של הראשונים (רבי אליעזר ב"ר משולם, רבי שלמה ב"ר לוי ממונטייל, רד"ק, והפירושים המיוחסים לרש"י ולמהר"י קרא) יש לבאר בפשיטות, שכיוון שבני שמעון הוגלו מיהודה וגורשו ממנה, בוודאי הייתה טינה עזה בין יהודה לשמעון, ואם באנו לדמות מלחמת אחים בתוך עם ישראל בוודאי שהם הדוגמא המתקבלת על הדעת ביותר.

מכל מקום, לפי שתי הדרכים האמורות כאן מתחווירת לנו היטב דמותו של שבט שמעון: גלמוד וחסר בית, מפוזר ומפורד בתוך אחיו. אכן נתקיימה בו בשמעון צוואת הזקן: לפי הדרך הראשונה הפך שמעון לשבט מפוצל שבניו חלוקים בממלכות שונות, ונוודדים אילך ואילך בין הממלכות, ולפי הדרך השנייה גורשו כל בני שמעון מנחלתם ומאז ואילך היו חסרי מנוחת קבע והפכו לשבט נוודים שאין לו נחלה בשום חבל מחבלי ארץ ישראל. ולכל הדעות הפכו לשבט חסר כוח ועוצמה, שבניו נפוצים בכל קצוות הארץ; ואף בכמות מועטים היו, "וְכָל מְשֻׁפָּחָתָם [של בני שמעון] לֹא הָרְבוּ עַד בְּנֵי יְהוּדָה" (דה"א ד' כ"ז). ובכך דומה שבט שמעון לאחיו לחטא ולגורל לוי, שאף הוא נכלל בדברי אבינו יעקב "אֶחָלְקָם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצָם בְּיִשְׂרָאֵל", ואף בניו היו

¹⁵ "אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם" – ולא על אחיכם, לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין, שאם תפלו בידם ירחמו עליכם".

מפוזרים בארבעים ושמונה ערי לוויים בכל נדחי ישראל, ללא מנהיג שיאחד אותם; ובימי דוד מוצאים אנו את שמעון ולוי כשנציגיהם המועטים מכל השבטים, ודברי יעקב נתקיימו בשניהם. אלא שבני לוי התקבצו במשמרות ירושלימה לשרת במקדש לפני ה', ובראשם הכהן הגדול מאחיו, ומבית המקדש נשאו הלוויים והכהנים את דבר ה' לכל תפוצות ישראל; ועליהם ייחד משה את דיבורו בברכתו, וברכם: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ושימו קטורה באפך וכליל על מזבחה; בָּרַךְ ה' חילו, ופעל ידיו תרצה" (דברים ל"ג י'-י"א). ואילו שמעון נותר מפוצל בלא בית ונחלה, ומובן היטב מדוע לא הצליחו בני שמעון להעמיד לעצמם או לכלל ישראל אף מנהיג או איש רוח, לא שופט ולא נביא.

"אחלקם ביעקב, ואפיצם בישראל": ואכן לא ללוי ולא לשמעון הייתה נחלה בקרב אחיהם, ועוד שפר גורלו של לוי מגורלו שלשמעון, שאף קיום עצמאי לא היה לו, ונפלגו בניו לכמה מחנות או נדדו בארץ בלא נחלה כלל. [ואולי יש לומר שזהו החילוק בין לשון חלוקה ללשון תפוצה, שחלוקה מורה שיש להם נחלה אלא שמחולקת היא ואינה במקום אחד, ותפוצה משמעותה שני השבט נפוצים אנה ואנה בלא שום נחלה. ולפי"ז מדוקדקת היטב ללשון הפסוק, "אחלקם ביעקב" - בזמן שקרוי עם ישראל "יעקב", והיינו שנעשה ישראל לאום בפני עצמו לכל דבר ועניין (אלא כעקב לגויים), והוא בימי כיבוש הארץ והשופטים עד מלך דוד, יהיו בני שמעון מחולקים - ישובים אמנם בנחלתם, אולם זו מחולקת היא ואינה עומדת בפני עצמה; "ואפיצם בישראל", בזמן שעמנו נעשה כבר לממלכה גדולה ותקיפה (והוא לשון שררה), בתקופת המלוכה, יהיו בני שמעון נפוצים בלא נחלה כלל, אלא גולים בכל ישראל.]

ובאמת ייתכן שפירושו של רש"י לשאלה זו (כיצד נתקיימו הדברים "אחלקם ביעקב" בשמעון), ש"אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון"¹⁶, אינו דרך דרוש אלא פשט ממש. שהרי כל בני ישראל התגוררו בנחלות קבע, ובוודאי שאותם שדרו בערים עסקו במלאכות עירוניות (חרשים, נגרים) והעם שבשדות ובכפרים עסקו בחקלאות ובמרעה והיו כורמים ויוגבים או רועי צאן ובקר; לעומתם, היו בני שמעון¹⁷ גלמודים וחסרי מנוחת קבע, ללא אדמה לעבד וללא עיר לדור בה, ולא נותרה להם ברירה אלא לעסוק במלאכות מזדמנות כמלמדים וסופרים.

זה היה גורלו של שבט שמעון, וכך עברו עליו כל ימי היות ישראל בארצו. ורק לעתיד לבוא, מובטח כי עוד יתוקנו וייצרפו עוונות שמעון - עוונות שכם וקרח וזמרי - ושוב יוכל לשכון בטח בארצו, בנחלה גדולה משלו; שכן ניבא יחזקאל (פרק מ"ח), כי בין השבטים שינחלו את הארץ בגאולה העתידה יהיה שמעון, שיזכה לנחלה רחבת ידיים ופורייה סמוך לחבל הארץ שבו דרו בניו בשעתו, אותו המחוז ש'הושאל' להם מאת אחיהם. וכשבט לוי, שאף לו הבטיח השי"ת ביד יחזקאל נחלה גדולה ומאוחדת בארץ המובטחת, אף בני שמעון ישכנו אז איש תחת גפנו ותחת תאנתו, כתושבים ולא כגרים, לצד שאר כל שבטי ישראל.

¹⁶ וכ"ה במדרש החפץ.

¹⁷ לדרך הראשונה דלעיל (שי' רלב"ג) מיוחד כאן הדיבור בעיקר על בני שמעון הגולים שבממלכת ישראל, שהיו עיקר השבט.